

NEOLIBERALIZAM U PRAKSI

**/Branko Balj, *Neoliberalizam - redukovana praktična filozofija*,
„Beograd“, Zrenjanin, 2013./**

Vrijeme u kome živimo je vrijeme u kome je sistem vrijednosti poprilično poljuljan, vrijeme u kojem odbacujemo stare vrijednosti, a jos nismo u potpunosti utvrdili nove, potrebno nam je upravo jedno ovakvo djelo koje će nas podsjetiti na temeljne vrijednosti života. Ovo djelo autora Branka Balja je dobra nit koja nas podsjeća na prošlost i objašnjava nam sadašnjost, odnosno vraća nas u sistem vrijednosti kojim su ljudi prije živjeli i objašnjava nam u kakvom sistemu ljudi sada žive. Knjiga *Neoliberalizam- redukovana praktična filozofija* autora Branka Balja predstavlja bogat materijal za istraživače savremene sociološke teorije. Predmet ove knjige odnosi se na analizu neoliberalnih aktera i procesa, kao i na komparativni odnos između liberalizma i neoliberalizma. U tom smislu autor pominje teoretičare kao što su Lok, Smit, Poper, Fridman.

Knjiga *Neoliberalizam - redukovana praktična filozofija* sadrži četiri poglavlja.

Prvo poglavlje (*Izvori liberalizma - staza za neoliberalizam*) tematski je podijeljeno u osam poglavlja pod nazivom: *Lokovo shvatanje liberalizma; Lokovo shvatanje etike; Lokov liberalni program: politika, pravo i ekonomija; Lokovo shvatanje ekonomije; Neoliberalne ideje Adama Smita; Globalizacija i neoliberalizam; Neoliberalni metodološki nagovor i Definicija neoliberalizma*. Osvrćući se najprije na Loka autor nas uvodi u samu suštinu liberalizma, a samim tim i neoliberalizma. Liberalizam se kao teorija i praksa bavio pitanjima iz domena praktične filozofije, odnosa između politike, ekonomije, prava i morala, kao i pitanja iz teorije saznanja. Kao praktična filozofija prolazi kroz određene faze: rane, klasične, utilitarne, konzervativno-neoliberalne. Te faze obilježili su predstavnici: Tomas Hobs, Džon Lok, Bentam, Džon S. Mil, Hajek, te Milton Fridman. U ovoj filozoviji akcent se stavlja na „slobodi“ čovjeka i društva gdje autor navodi šta se podrazumijeva pod slobodom i kakva ta sloboda treba da bude. Decidno ističe da se sloboda „shvata kao temeljna vrednost čije opredmećenje nije moguće ako se ne ostvari: autonomija, tolerancija, pravo na uvećanje privatne svojine i njena pravna sigurnost sa htenjem da se njeguje moralnost i pravednost kao bitno određenje pojedinca i građanina, ali isto tako potrebno je da se afirmišu i ostale vrednosti, kao što su pravo na rad i zdravlje, koje konstituišu i samo javno dobro. Jednom rečju liberalizam insistira na razvoju društvenih odnosa koji svjedoče o slobodi čovjeka, i kao pojedinca i kao građanina, koji se opredmećuju u političkom, ekonomskom, pravnom i moralnom smislu“.¹ Navodeći Lokovo shvatanje *etike* autor nam prvo

¹ B. Balj, *Neoliberalizam - redukovana praktična filozofija*, „IP Beograd“, Zrenjanin, 2013, str. 8.

predočava I Lokovo shvatanje *čovjeka*, gdje kaže da je čovjek praktično biće koje svoje saznanje usmjerava na put traganja za srećom, a sreću smatra najvećim etičkim dobrom. U Lokovom liberalnom programu: politika, pravo i ekonomija predstavljaju jedan put ka novom vremenu gdje politika i ekonomija neće biti dvije sukobljene strane društvenog realizma, nego će politika štiti i stvarati povoljan ambijent za ekonomski prosperitet. Osnovni problemi koji proizilaze iz ovog programa jesu pitanja *pravde* i *pravičnosti* i očuvanja *svojine*. Takođe se postavlja pitanje šta to ljude tjera da napuste život prirodne slobode i prirodnog zakona i stave okove građanskog društva? Kao odgovor na to autor navodi Lokovu konstataciju: „svrha izlaska iz prirodnog stanja, slobode i prirodnog zakona ogleda se u dosezanju takvog društva čija će mjera biti opšte dobro“.² Kao glavni ekonomski problem navodi pitanje svojine, jer smatra da govoriti o slobodi, a ne govoriti o svojini nije moguće.

U drugom dijelu prvog poglavlja autor navodi neoliberalne ideje Adama Smita gdje kaže da je čovjek ekonomsko biće i da se njegova čovječnost ogleda u tržišnoj razmjeni i za razliku od Loka on govori o savršenoj slobodi čovjeka. Neoliberalizam je jedna od varijanti liberalizma koja nastoji da dokaže da je pojedinac bitniji od svake zajednice, bilo da se radi o porodici, lokalnoj, regionalnoj ili nacionalnoj zajednici, odnosno državi, i da on kao takav jeste i može da postane građaninom svijeta, čija je mjera lični dobitak, uz ogradu da se drugom, ne nanosi šteta, ili drugim riječima rečeno: neoliberalizam je univerzalizujuća praktična filozofija koja nastoji da politika, pravo i moral „saviju kolena“ pred ekonomijom i kao takva, u svom globalnom htenju, iskazuje svoje imperijalno lice“.³

Spominjući komponente, odnosno pitanja svakodnevnog života kao što su politika, etika, pravo i ekonomija Balj nas uvodi u drugo poglavlje pod nazivom *Neoliberalno svođenje politike, etike i prava na ekonomiju*. Ovim poglavljem autor nas upućuje da neoliberali probleme odnosno pitanja politike, etike i prava riješavaju uz pomoć ekonomije. Ekonomski interes i profit ističu kao primarne ciljeve u životu svakog čovjeka. Kao glavne teze ističe: a) ideju slobodnog tržišta; b) ideju minimalne države, koja će omogućiti ideju autonomnog pojedinca kao slobodnog i racionalnog bića.⁴ U ovom poglavlju takođe se govori o slobodi pojedinca koja za neoliberalne predstavlja najvišu vrijednost liberalne demokratije.

Treće poglavlje knjige nosi naziv *Kriza neoliberalizma i povratak državnom kapitalizmu*. U ovom poglavlju autor ukazuje na negativnosti koje je proizveo neoliberalizam, kao što su : kriza u ekonomiji nastala dezindustrijalizacijom pretežno u manje razvijenim zemljama; „rezanje“ i redukcija svih troškova na nivou države; nametanje jednodimenzionalnog mišljenja u društvu čiji je cilj sticanje profita po svaku cijenu. U ovom poglavlju autor nam ukazuje na činjenicu da je državni kapitalizam rasprostranjen u razvijenim zemljama Zapada, dok je neoliberalizam na djelu u manje razvijenim zemljama.

² Isto, str.19.

³ Isto, str. 58.

⁴ Isto, str. 62.

Četvrto poglavlje pod nazivom *Realniji pristup realnosti neoliberalizma i mogućnost prevladavanja* upućuje čitaoca na činjenicu da je potrebno da razumijemo suštinu neoliberalizma koja se ogleda u tome da je pojedinac bitniji od svake zajednice čija je mjera vrijednosti što veći profit. Takođe autor nas upućuje da realnije sagledamo posljedice neoliberalizma kao što su regionalni i lokalni ratovi, ekološki problemi, jaz između bogatih i siromašnih, jaz između razvijenih i nerazvijenih zemalja i mnoge druge posljedice koje utiču na čovjeka i društvo.

Da bi potpunije naznačio prirodu neoliberalizma autor citira Roberta Savijana: „Pobjeda i poslovanje su jedini imperativi. I najmanja vezanost, osjećanje, zakon, pravo, ljubav, emocija, religija - sve što može da ugrozi potpunu slobodu predstavlja ustupak konkurenciji, kamen spoticanja i znak poraza. Sve je dozvoljeno, ali tek pošto se osigura ekonomska pobjeda, tek pošto prevlast postane izvjesna“.⁵ Upravo u neoliberalizmu sve je svedeno na ekonomiju, tržište i profit. Autor nas je i podsjetio na Smitovo određenje čovjeka prema kojem je čovjek u osnovi ekonomsko biće a ljudi egoistična bića koja teže bogatstvu kao moći.

Govoreći o liberalizmu, neoliberalizmu, kapitalizmu i globalizaciji autor nam je dao smjernice da ipak treba sebi, a i drugima da postavimo pitanje šta se to dešava iza onoga što je predstavljeno pojedincima, odnosno društvu. Pojava informatike, ubrzanog razvoja nauke i tehnike nije sama po sebi loša, ako se koristi na pravilan način i u dobre svrhe da olakšaju pojedincu i društvu. Međutim problem je upravo u tome što se iza onoga što je predstavljeno krije drugačija slika, odnosno drugačiji cilj. Mnoge multinacionalne korporacije rasprostranjene širom svijeta idealizuju priču o neoliberalnoj globalizaciji, a zapravo iza te priče se nalazi samo jedan cilj – sticanje profita. Takvo sticanje profita obično je rukovođeno Makijavelijevom tezom da cilj opravdava sredstva. Nije bitno kojim sredstvima će se doći do cilja, bitno je postići cilj i održati ga što duže. Međutim s obzirom na količinu novca koja kruži svijetom i raznim olakšicama koje čovjek ima, čovječanstvo je i dalje suočeno sa mnogim problemima, kao što su ekološki problemi, problemi siromaštva, nezaposlenosti, problem gladi, problem raznih bolesti, zatim problem terorizma i ratova. Da li je sve to posljedica čovjekove nepažnje i nerazmišljanja o drugom?

Autor u dijelu *Lokovo shvatanje etike* navodi da „slobodu moramo na prvom mestu koristiti za to da stanemo, otvorimo oči, pogledamo oko sebe i sagledamo posledice onoga što se spremamo da učinimo. Čovek je slobodan ne samo da vidi šta mu donosi korist ili štetu, nego i da deluje u smislu dostignuća koristi/dobra ili izbegavanja štete/zla“.⁶ Sva događanja u svijetu trebaju nam biti smjernica za neka daljnja i pronicljivija razmišljanja da svaki čovjek postavi sebi pitanje od strane koga su poslata ili postavljena, ko njima rukovodi i u čijem interesu se vode. Rukovodeći se definicijom neoliberalizma koja kaže da je pojedinac bitniji od svake zajednice, čija je mjera lični dobitak navodno ne nanoseći štetu drugome, ako se zatvaraju mnoge fabrike, ljudima „otima“ njihova imovina, sloj bogatih postaje sve bogatiji,

⁵ Isto, str. 7.

⁶ Isto, str. 16.

a siromašni sve siromašniji, onda treba da razmislimo da li tu zaista nema nanošenja štete drugima i da li se tu zaista sve radi na korist opšteg dobra, ili je ipak u pitanju samo pojedinačno dobro.

Posljedice neoliberalizma uticale su na mnoge zemlje, a posebno na nerazvijene zemlje. Nekada su zajednica, brak, emocije, osjećanje, zakon bile ispred ekonomskih interesa. Ljudi su ulazili u bračne zajednice ne osvrćući se toliko na tu činjenicu koliko su ekonomski stabilni, to je je nešto što se sticalo kroz život i kroz godine truda i rada. Međutim danas pojedinac stavlja akcent na rješavanju pitanja ekonomske stabilnosti i obrazovanja, a tek onda na rješavanju pitanja bračnog statusa. Očigledno je da je došlo do promjene sistema vrijednosti pod uticajem neliberalizma. Skoro polovinu životnog vijeka ljudi provedu stvarajući uslove za život, a mnogi od njih ostaju sami, bez porodice i bez zajednice. Tako čovjek postaje žrtva događanja koja su mu nametnuta.

Knjiga Branka Balja *Neoliberalizam - redukovana praktična filozofija* veoma razumljivim i jednostavnim stilom objašnjava fenomen neoliberalizma i stoga je preporučujemo za čitanje.

Vanja Nišić